

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 25 sentyabr (Çərşənbə günü) tarixli IV nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

Çaharşənbə, 18 zilhiccə 1336. Hələlik həftədə iki dəfə nəşr olunan siyasi, elmi və iqtisadi türk qəzetəsidir. Məhəlli-idarə: Gəncə, "Azərbaycan" idarəsi. Tək nüsxəsi 1 rublədir.

Birinci səhəyi-dəvamiyyəsi.

AZƏRBAYCAN

Türk və islamlığa müfid məqalələrə "Azərbaycan" səhifələri açıqdır. Dərc olunmayan övraq iadə edilməz. Abunə şəraiti: Yanvarın 1-dək Gəncədə 30 rublə, aylığı 8 rublə; başqa yerlər üçün 40 rublə, aylığı 10 rublə.

HÖKUMƏT ƏMRLƏRİ

- Dövlət Müfəttişliyindən - Adam Bekiroviç Muxarski avqustun 1-dən Dövlət kontrolyoru [müfəttiş] yanında siparişat [xüsusi işlər] məmuru təyin olunur. - Miralay [polkovnik] Ənvər bəy Troyanovski sentyabrın 20-dən Dövlət Müfəttişliyi İdarəsinin müvəqqəti katibi təyin olunur. Dövlət müfəttişi əvəzindən Maliyyə naziri: Ə. b. Əmircanov. Maarif Nəzarətindən - Məhəmmədbağır bəy Saleh bəy oğlu Şeyxzamanzadə sentyabrın 22-dən Maarif Nəzarətində maaşsız xüsusi siparişat məmuru təyin olunur. - Keçmişdə Bakı Fəhlə Vəkilləri Şurasının İcraiyyə Komitəsinin olub da, indi dövlət ixtiyarına keçən, Bakıda Parapet yanındakı mətbəəxanani idarə etmək üçün Oruc Orucov sentyabrın 22-dən Maarif Nəzarəti tərəfindən vəkil təyin olunur.

Maarif naziri: N. Yusifbəyov

Ədliyyə Nəzarətindən

- Azad edilirlər: Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi Vasili Aleksandroviç Nekleyeviç - vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 5 avqust 1918-ci ildən; Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi İlya İvanoviç Varşavski - vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 10 iyul 1918-ci ildən; Gəncə nahiyə məhkəməsi prokurorunun köməkçisi Dmitri Mixayloviç Çxatarəşvili - vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 27 avqust 1918-ci ildən, hər üçü Hökumətin 24 iyul 1918-ci il tarixli qərarı əsasında; Şamaxı sülh məhkəməsi hakiminin köməkçisi Vladimir Vasilyeviç Davidovski - vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, 1 iyul 1918-ci ildən, Hökumətin 24 iyun 1918-ci il tarixli qərarı əsasında; Zəngəzur şöbəsi sülh hakiminin köməkçisi, Zəngəzur istintaq sahəsinin müdiri Aleksey Aleksandroviç Oçkurov - vəzifəsindən və ümumiyyətlə xidmətdən, öz xahişi əsasında. - Təyin edilirlər: Nuxu sülh şöbəsinin katibi Mustafa bəy Fərzəlibəyov - Şamaxı sülh şöbəsi hakiminin köməkçisi, Şamaxı sülh sahəsinin müdiri; Nuxu sülh şöbəsinin hakimi Möhüddin bəy Şahmalıyev - Gəncə nahiyə məhkəməsində xüsusilə mühüm işlər üzrə məhkəmə müstəntiqi; Nuxu sülh şöbəsinin sülh vasitəçisi Şirəli bəy Əmircanov - Nuxu sülh şöbəsinin hakimi. Ədliyyə naziri əvəzi: [Teymur bəy] Makinski.

BAKININ ALINMASI HAQQINDA

Bakiya sərnişin nəqliyyatı hələlik işləmir. Sərnişin qatarları sadəcə Kürdəmirə qədər gedir. Türk-Azərbaycan ordusu üçün hər gün 10-15 vaqon ərzaq göndərilir. 22 sentyabrda etibarən xüsusi yüklərin, əsasən çörək və kartofun daşınmasına da başlanılmışdır. Hər gün 2-3 vaqon yüklənməkdədir. * * *

Gürcüstandakı Avstriya-Macaristan nümayəndə heyətinin rəhbəri Baron fon Frankelştayn Azərbaycanın Gürcüstan Hökuməti yanındakı diplomatik nümayəndəsi M.Y.Cəfərovu ziyarət etmiş və Bakının Türk-Azərbaycan əsgərləri tərəfindən alınması münasibəti ilə onu şəxsən təbrik etmişdir. * * *

M.Y.Cəfərov yenə eyni münasibətlə, Gürcüstan Cümhuriyyətinin Baş Naziri N. N. Jordaniyanın, Xarici İşlər naziri N.V.Ramişvilinin, Nəqliyyat naziri cənab Lordkipanidzenin və eləcə də Birləşmiş Dağlılar İttifaqının sədri T. Çermoyevin təbriklərini qəbul etmişdir. * * *

Osmanlı Şərq Orduları Komandanı Xəlil paşa 19 sentyabrda xüsusi qatarla Tiflisə gəlmişdir. Xəlil paşa, onu müşayiət edənlərlə birgə, 20 sentyabrda Aleksandropola yola düşmüşdür. * * *

Azərbaycanın diplomatik nümayəndəsi M.Y.Cəfərov, "Kavkazskoye slovo" qəzetinin müxbiri ilə söhbətində bunları demişdir: "Bakıya teleqraf əlaqəsi hələ açılmadığından, Hökumətdən heç bir rəsmi xəbar alınmamışdır. Fəqət çox eti barlı xüsusi mənbələrdən, bəzi taffərruatlar haqqında məlumat alınmışdır. Bakiya hücum 14 sentyabrda, səhər

saat 3-də başlamışdır. Evlərə, eləcə də mədənlərə ziyan dəyməmişdir. Rotsildin 4 sisterni yanmış, ancaq yanğının qarşısı sürətlə alınmışdır. Heç bir qırğın olmamışdır. Fürsətdən istifadə etməyə çalışan 50 müsəlman, Ali komanda heyətinin əmri ilə asılmış yaxud güllələnmişdir. Şəhər ələ keçirilməzdən əvvəl, ermənilər 80 gəmiylə dənizə qaçmış, fəqət ərzaq yoxluğu səbəbindən, qısa müddət sonra geri qayıtmaq məcburiyyətində qalmışlar. "Qars" və "Ərdəhan" hərbi gəmiləri də dənizə çıxmış, fəqət qısa müddət sonra vasitəçi göndərərək, onlara ərzaq verilməsini xahiş etmişlər. Bu xahişə, əsir rusları müvafiq sayda əsir türk lərlə dəyişdirmək şərtiylə razılıq verilmişdir. Gəmilərə ərzaq verildikdən sonra, onlar namalun istiqamətdə uzaqlaşmışlar. İngilis əsgərləri də gəmilərə minərək Ənzəliyə yola düşmüşlər. Ümumiyyətlə, haqiqi ingilislər 1200 nəfərdən çox deyilmiş, qalan kontingent sindhildəndən ibarətdir. Nuri paşa Bakıdadır. Bakının şimalındakı sahillər türklərin əlində deyil."

BAKIDA VƏZİYYƏT

Bakıdan təcə gələn məlumatlı şəxs, şəhərin Türk-Azərbaycan əsgərləri tərəfindən alınmazdan əvvəlki və alındıqdan sonrakı vəziyyəti haqqında bunları demişdir: Hücum o qədər ani və sürətli bir şəkildə başladı ki, şəhərin müdafiəçiləri 15 sentyabrax keçən gecə panikaya qapılırlar, ancaq özlərini xilas etmək bərdə düşüncüdürlər. İngilislər, uduzuqlarını görmüş olacaqlar ki, hamıdan əvvəl gəmilərə minərək qaçdılar. Onların ardınca, bütün bə həngəminin əsas baskırları qaçdılar. Müsəlman əsgərlərinin kiçik bir dəstəsi gecə fədakarcasına döyüşərək şəhərə girdi. Əsas qüvvələr isə, dinc əhalinin küçə döyüşlərindən xətar görməsinə yol verməmək üçün, Ali komandanlığın tapşırığı ilə gecə döyüşə girmədi. Buna baxmayaraq, şəhərin müdafiəçilərinin qapıldıqları panika o qədər güclü idi ki, həтта bu kiçik dəstə qarşısında belə, dəniz istiqamətində çəkilməyə başladılar. Digər tərəfdən bu qorxaqlar, şəhərin dinc müsəlman əhalisinə ziyan vurmağı da yaddan çıxarmır, əllərinə düşəni güllələyir və bəzi müsəlman evlərini yandırdırlar. Daşnaqsacaq quldurları üçün xarakteristik olan bu vəhşikliklər (Ərzincan, Ərzurum və Qarsı yada salaq), müəyyən çaxnaşmalara səbəb oldu, ancaq bu çaxnaşmaların qarşısı dərhal alındı, 100 nəfərə qədər qarətçi isə Türk Komandanlığı tərəfindən güllələndi yaxud asıldı. Nizam-intizam yaradıldı və sakitlik dərhal bərpa edildi. Təcavüzkarlara və qarətçilərə qarşı amansız olan Nazim bəyın şəhər komendantı təyin edilməsinin də bunda böyük rolu var idi. Qarət edilən mallar geri alınaraq sahiblərinə qaytarıldı.

Kritik həddə çatan ərzaq problemi xeyli yüngülləşmişdir. Çörəyin qiyməti 20-22 rubldan 5 rublə qədər düşmüşdür. Şollar su kəmərinin fəaliyyəti yenidən bərpa edilmişdir. Şəhər İdarəsi, başda idarənin rəhbəri F.İlyuşkin olmaqla, vəzifə başına çağırılmış, əskik idarə üzvlərinin yerinə müvafiq şəxslərin işə cəlb edilməsi səlahiyyəti idarəyə verilmiş və ərzaq işi də Şəhər İdarəsinin nəzarətinə tapşırılmışdır. Azərbaycan Hökumətinin qərarıadıyla, bütün idarələrə öz işlərinin başına qayıdaraq, fəaliyyətlərini davam etdirmək əmr edilmişdir. Mədənlərdə də həyat öz qaydasına düşmüşdür. Mədənlərə heç bir ziyan dəyməmişdir.

"Açıq söz" qəzeti çıxmağa başlamışdır, "Kaspi" qəzeti də bu yaxınlarda çıxmağa başlayacaqdır. Baş Nazirin qəbulunda olan erməni nümayəndə heyətinə, "Şamaxı qaçqınlarına yardım komitəsi" təşkil etmək üçün icazə verilmişdir. Mühasirə müddətində bu qaçqınların vəziyyəti olduqca acınacaqlı idi. Mağazalar açıqdır. Fövqəladə vəziyyət elan edilmişdir və axşam saat 7-dən sonra küçəyə çıxmaq qadağandır. Xəzər donanmasının komandiri Voskresenski şəhərdədir. O, Azərbaycanla donanma arasında sazişə gəlmək üçün Hökumətlə müzakirələr aparmaqdadır. Ərzaq idarəsinin binasında xeyli qənd və çay, eləcə də, müəyyən qədər un ehtiyatı tapılmışdır. Xülasə, Bakıda həyat normal axarına düşməyə başlamışdır.

BAKININ ALINMASI TİFLİS MƏTBUATINDA

Bakının Türk-Azərbaycan orduları tərəfindən alınması faktına Tiflis mətbuatı əksərən rəğbətlə yanaşmamışdadır. İfrat sol partiyaların orqanları olan "Trudovoye znameya" (sosialist inqilabçılar) və "Borba" (sosialist-

demokratlar) bu bərdə xüsusilə sərt çıxış etmişdir. "Trudovoye znameya" Türk-Azərbaycan ordularını "qaranlıq güclər" adlandıdır, "Borba" qəzeti isə 169-cu nömrəsində bunları yazır: "Bakının süqutunun acı xəbəri gəlib çatdı. Şəhərin müdafiəçilərinin qəhrəmanca müqaviməti, düşmənin sayca inanılmaz üstünlüyü qarşısında qırıldı. Türk əsgərlərinin sürüsü və Azərbaycan bəndaları şəhərə soxuldular. Biz bu sətirləri yazarkən, bəlkə də Bakının küçələrində amansız qırğınlar gedir. Qoy qəsbkarlar, Azərbaycan paşalarının öz paytaxtlarına çevirmək qərarına gəldikləri şəhəri tutduğdan sonra, qələbələrinə öz bildikləri kimi qeyd etsinlər. Hadisələrin siyasi qiymətinə biz hələ qayıdacağıq. Hələlik sadəcə bunu demək istəyirik: Bakının hakimləri keçmişdə hansı səhvlərə yol vermiş olursa-olsun, gələcək nəsillər üçün Bakının müdafiəsi, parçalara bölünən Rusiyanın utanc tarixindəki az sayda parlaq səhifədən biri olaraq qalacaqdır.

Qoy bu gün şəhər, qalıbların ayaqları altında olsun. Onların təntənəli günləri gəlib keçəcəkdir. Və o vaxt, Bakı önlərindəki qanlı meydana həlak olanların boş yerə qurban getmədiyini anlaşılaçaqdır." "Kavkazskoye slovo" (erməni burjuaziyasının orqanı) bir az ehtiyatlı çıxış edir. Onu, "Bakının dinc əhalisinin və qəhrəman müdafiəçilərinin" aqibəti maraqlandırır. Qəzet soruşur: "Bizim o qədər çox qorxduğumuz dəhşət artıq baş vermiş, şəhər dağıntı və qırğına məruz qalmışımı, yoxsa şəhərin indiki hakimlərinin siyasi nəzakəti və insanpərvərlik duyğuları qalib gəlmiş və kədarli, sonradan düzəlməsi mümkünsüz hadisələrin qarşısı alınmışımı?"

Bakı məsələsinin sülh şəraitində həllində imtina edən Türk-Azərbaycan Komandanlığının, lazımsız şərin qarşısını almaq üçün öz tərəfindən hər cür tədbiri gördüyü, şəhərə dağıntı və qırğınlara yol verilmədiyini meydana xəxarsa - buna olan ümidimizi hələ itirmirik - Bakının süqutunun bütün digər nəticələrini nisbətən sükkunatla qarşılaya bilər, çünki geri qalan məsələlər sonradan düzənlə şeylərdir."

Sadəcə "Qruzıya" qəzeti (gürcü millətçilərinin orqanı) Bakının Azərbaycanın əlinə keçməsinə rəğbətlə qarşılamışdır. Qəzet yazır:

"Bu faktın böyük əhəmiyyət daşıdığı hamıya aydındır. Düşmənlə koalisiyanın Zaqaqəziyə sərhədləri daxilindəki axırıncı dayağı - ingilislərin Zaqaqəziyə xalqlarının tələyinə birbaşa müdaxilə edəcəklərinə dair əsaslı şayiə və ümidləri bu vaxta qədər dəstəkləyən və qidalandıran ingilis-rus qalası aradan qaldırılır. Artıq bu cür fikirlərə son qoyuldu və bütün Şərqin ən böyük səhəyə mərkəzi indi, keçmiş Rusiyanın bütün ərazilərini yavaş-yavaş ələ keçirən, Almanıyanın lider olduğu koalisiyanın nəzarətinə keçir.

Bu fakt, öz növbəsində, həm bütövlükdə koalisiyanın maraqları, həm də xüsusi olaraq Bakı nefti ilə qidalanan Gürcüstanın və bütün Zaqaqəziyanın təxirəsalınmaz və vacib ehtiyacları baxımından çox böyük iqtisadi əhəmiyyətə malikdir. Yanacaq - müasir həyatın qanıdır. Bu qanın düzgün dövr etməsi, normal dövlət orqanizmi üçün mütləq vacibdir."

YERLİ XRONİKA

Sosial Təminat və Səhiyyə nazirinin əmri ilə, xolera epidemiyasının qarşısını almaq üçün Bakı quberniyasının Göyçay qəsəbəsinə Gəncə quberniyası hakiminin köməkçisi doktor Kuznetsov, Gəncə uyezdidin Goranboy-Əhmədli kənd icmasına isə Gəncə uyezdi hakimi doktor Zeman ezam edilmişdir. * * *

Avropa müharibəsinin əvvəlindən etibarən, bütün Zaqaqəziyanın sərhədləri daxilində müsəlmanlar və onların əmlakına təbiiq edilən zorakılığın araşdırılması məqsədi ilə qurulun Fövqəladə Təhqiqat Komissiyası, sədr Ə. b. Xasmməddov, üzvlər Novatski, Mixaylov, Şahmalıyev və Qutvillodan ibarət olan heyətlə 22 sentyabrda Kürdəmir stansiyasına getmişdir, oradan isə Şamaxı və Göyçayə gedəcəkdir. * * *

Zülqədərovlar və Qarabəyovların əmlaklarının dağıdılması ilə əlaqədar olaraq ilk istintaqı aparmaq vəzifəsi Bakı nahiyə məhkəməsi üzvü P. A. Jukova tapşırılır. * * *

İrəvan quberniyasından Qazax uyezdinə yeni bir qaçqın kütləsi hərəkət etməkdədir. Müsəlman qaçqınların vəziyyəti çox ağırdır. Təcili kömək lazımdır.

GƏNCƏ, 25 SENTYABR 1918

Azərbaycan Hökuməti üç ayı Gəncədə keçirdikdən sonra, öz paytaxtına köçür. Bu gün Hökumətin keçmiş iqamətgahını tərk edərəkən, Gəncənin Azərbaycan ictimai hərəkatı tarixindəki roluna qısaca göz atmaq pis olmaz. Çətin sınaqlar dövründə Gəncə, tələyin hökmüylə mərkəz olmuş, müstəqil Azərbaycan ideyası ilk dəfə burada yaranmış, Azərbaycan Hökumətinin qurulmasıyla bu ideya bərdə həyata keçirilmişdir. Ümumrusiya inqilabının bütün mərhələlərində Gəncə ziyalıları müsəlmanların siyasi həyatında gərkəmli rol oynamış, Gəncə şəhəri milli həyatın ən vacib hadisələrinin meydanı çxdığı bir mənbə olmuşdur.

Rus inqilabı bütün müsəlman mərkəzlərini bolşevik dalğısıyla əhatə etdikdə, müsəlmanların tələyinə yad ünsürlər hakim olaraq, onları zorakılığa məruz qoyduqda və milli mənilklərini əzdikdə, Gəncə, müsəlmanların yeganə mədəni-siyasi bazası olaraq qaldı. Cəbhədən axın-axın gələn düşmənlər fərəriləndən və Bakı istiqamətindən gələn bolşevizmdən doğma yurdları məhdud imkanlarla müdafiə etməyə məhz Gəncədən başladı. Osmanlı İmperiyasının övladları Azərbaycan dövlətçiliyinin doğulduğu bu yerə - millətimizin köməyinə gələnlə qədər təslim olmamaq və o bazanı qoruyub saxlamaq, Gəncə və onun rəhbərlərinə böyük səylər və vəsaitlər hesabına başa gəlmişdir.

Gəncənin və onun rəhbər ziyalılarının rolu, Azərbaycan dövlətçiliyi tarixində ən parlaq səhifələri tutacaqdır. Ölka, öz siyasi həyatının yeni bir erasına qədəm qoyarkən, millətin ictimai və siyasi inkişafı baxımından ən əlvərişli zəmini Gəncədə tapacaqdır və ümid edirik ki, Gəncə ziyalıları böyük ümumxalq işini yenə əvvəlki kimi müvəffəqiyyətlə davam etdirəcəklər. Ümid edirik ki, Azərbaycan Hökuməti Gəncəni tərk edərəkən, zəngin quberniyasıyla birgə Gəncənin ictimai və iqtisadi həyatının yenə əvvəlki kimi sürətlə inkişaf etməsi üçün lazim gələn hər şeyi edəcəkdir.

TÜRKİYƏDƏ

Kabinetin yeni üzvləri

Bu günlərdə Nazirlər Kabinetinə yeni üzvlər daxil olmuşdur: İsmayıl Canbulat bəy - Daxili İşlər naziri; Doktor Nazim bəy - Xalq Maarifi naziri; Kamal bəy - Ərzaq naziri. Yeni Daxili İşlər naziri daha əvvəl eyni nazirlikdə işləmiş, sonra Stokholma səfir olaraq göndərilmişdir. Doktor Nazim bəy və Kamal bəy "İttihad və Tərəqqi" partiyasının gərkəmli üzvləridir və Türkiyədə baş tutan çəvrilişdə çox böyük rol oynamışlar. Son vaxtlarda ərzaq məsələsi Türkiyədə xüsusilə diqqət mərkəzinə gəlməkdədir. * * *

"Atı" qəzeti türk ictimai rəyinin tələb etdiyi müharibə hədəflərini aşığıdaki kimi vermişdir:

- 1. Düşmənlər tərəfindən işğal edilən Suriya, Fələstin və Mesopotamiyanın Türkiyəyə qaytarılması.
- 2. Misirdə Türkiyənin hakimiyyətini bərpa edilməsi.
- 3. İngilislərin İrandan qovulması və İranın müstəqilliyi.
- 4. Qara dəniz türk dənizi olmalı və Qara dəniz hövzəsindəki dövlətlər Türkiyənin himayəsi altına keçməlidir. Azərbaycan və Kırım üçün Türkiyə şahzadələri, Gürcüstan üçün Almaniya şahzadəsi və Ermənistan üçün Avstriya Böyük Hersoqu ən yaxşı qəyyumlar ola bilər.
- 5. Bolqarıstan Şimali Dobrucanı ala bilər, ancaq Türkiyədən qopardıqı torpaqları geri qaytarmalıdır. Konstansa və Dədəağac sərbəst limanlar olmalıdır.
- 6. Tripoli, Kirenaika və Dodekanes Sultana qaytarılmadan, Avstriya Şimali İtaliyanı boşaltmamalıdır.
- 7. Müttəfiqlərimiz eyni qayda ilə adaların, o cümlədən Kritin Türkiyəyə qaytarılmasını təminat altına almalıdır.
- 8. Türkiyəyə ərzaq göndərilməsi işi, Almaniyayə ərzaq göndərilməsi ilə eyni qaydada olmalıdır.

GÜRCÜSTANIN MÜSTƏQİLLİYİ

Tiflis qəzetləri xəbər verir: Gürcüstan Hökuməti Berlindən, A.İ.Çxenkelidən aşağıdakı məzmununda teleqram almışdır: "6 sentyabrda Rusiya ilə Almaniyanın qarşılıqlı rati-fikasiyaları ilə müstəqilliyimizin tanınması faktı gerçəkləşmişdir. Təbrik edirəm. Bizim qonşularımızın da eyni aqibəti paylaşması uğrunda göstərdiyin bütün səylər nəticesiz qalmışdır."

«AZƏRBAYCAN» qəzetinin 1918-ci il 25 sentyabr (Çərşənbə günü) tarixli IV nömrəsinin ADA Universitetinin dəstəyi ilə transliterasiyası

KRİMİDA

Ukrayna ilə Krım arasındakı qarşılıqlı münasibətlərdə gözlənilən dəyişikliklə əlaqədar olaraq, Krım Nazirliyi tam həyətə hakimiyyətdən çəkilir. Keçmiş Dövlət Duması üzvünün sədrliyi ilə yeni bir Nazirliyin qurulması ehtimal edilir. Rəsmi xəbərlərə görə, Simferopolda Krım Hökumətinin nümayəndələri ilə Kiyevdən gələn əlman həyətinin görüşü baş tutmuşdur. Yaxın vaxtda Krımla Ukrayna Hökuməti arasında müzakirələr başlayacaqdır.

***

“Kiyevskaya misl” in verdiyi məlumata görə, iyul ayında Don vilayətindən Ukrayna və Krıma 25 milyon rubl dəyərində mal aparılmışdır.

TÜRKÜSTANDA

“İzvestiya” qəzeti “Taşkentskaya qazeta”ya əsasən xəbər verir ki, əvvəllər zəngin olan Xivə indi quldur dəstələri tərəfindən tamamilə qarət edilmişdir. Aleksandrovska Xivədən gəlmiş çoxlu qaçqın var.

Qəzetlər Türküstandakı vəziyyət barədə xəbər verirlər ki, Mərv Sovet qoşunları tərəfindən tutulmuşdur. Səmərqənd yaxınlığında ingilislərin və ağqvardiyaçıların əsas düşürgəsi yerləşir və orada döyüşlər gedir. Şirvan yaxınlığında 1000 ingilis var, onların çoxu İrən və Əfqanıstandan gətirilən sindhilərdir. Ordular hərəkətə hazır vəziyyətdədir. Türküstanda xalq tamamilə Sovet Hökumətinin tərəfindədir, hətta Buxara əmiri belə bolşevikləri dəstəkləyir və bolşevik komissarı əmir üzərində böyük nüfuza malikdir. Bəylər əmirə itaət etməkdən boyun qaçırdıqları üçün əmir Sovet Hökuməti ilə razılığa gəlmək məcburiyyətində qalır.

YERİ GƏLMİŞKƏN

“Azərbaycan”ın birinci nömrəsində, Avropa müharibəsinin əvvəlindən etibarən Zaqafqaziyanın müsəlman xalqının məruz qaldığı zorakılıqların araşdırılması və bu əhaliyə vurulan ziyanın ölçüsunünü müəyyənləşdirilməsi üçün Fövqəladə Təhqiqat Komissiyasının yaradılması haqqında Azərbaycan Cümhuriyyəti Hökumətinin qərarı çap edilmişdir. Qəzetin eyni nömrəsində xəbər verilir ki, İravan quberniyası müsəlmanların vəziyyəti təsəvvür edilməyəcək dərəcədə ağırdır: cari ilin aprel ayının axırına qədər dağıdılan müsəlman kəndlərinin sayı 199-a çatmışdır, bu kəndlərin əhalisi olan 135 min nəfər isə ermənilər tərəfindən qətl edilmiş və aclıqdan ölmüş, qismən də türk əsgərlərinin nəzarətində olan yerlərə qaçmışdır.

Zaqafqaziyadakı vəziyyətdən xəbərsiz olan hər hansı bir oxucu, bu sətirləri oxuyarkən həyət edə bilər. Mətbuatda, xüsusilə də xarici mətbuatda sisteməlik bir şəkildə hər gün elan edilirdi ki, müsəlmanlar məzlum və müdafiəsiz xristian xalq – ermənilər üzərində zorakılıq edirlər, fəqət indi birdən-birə meydana çıxır ki, müsəlmanlar ermənilər üzərində zorakılığa yol verməmiş, bunun tərsi olmuşdur.

Zaqafqaziya xalqlarının həyatına bələd olmayanlar üçün bu hadisələr heç bir xüsusi məna kəsb etmir və ermənilərin siyasi həyatında rəhbər rolunu oynayan “Daşnaksutyun” partiyasının Zaqafqaziya müsəlmanları barəsində güddüylü siyasətin məntəqlil bir nəticəsidir. “Daşnaksutyun”un Zaqafqaziya müsəlmanları barəsində siyasəti həmişə açıq-aşkar düşmənçə və aqressiv olmuşdur.

“Bu günə qədər sahib olduğumuz sosial-mənəvi dəyərlər öylə bir şəkildə idi ki, qonşularımız olan müsəlmanlardan ayrı, qapalı bir həyat yaşayırdıq və öz aramızda dostluq, yaxın qonşuluq əlaqələrini qurmağa çalışmırdıq. Ziyalılarımız, xüsusən də bizim milli siyasətimizin başında dayananlar, xalqımızın içində, kütlənin arasında türklərə, müsəlman xalqlara düşmənçə münasibət yaratmaq üçün çox şey göstərmiş, onlara münasibətdə aqressiv siyasət güdmüşdür.”

Bu sətirləri tanımış erməni qəzeti “Mşak” özünün pasxa nömrəsində yazmışdır.

Bu, bizim də fikirlərimizi təsdiq edən, olduqca qiymətli bir etirafdır.

Zaqafqaziyanın müsəlman xalqına qarşı aqressiv siyasət güdmək, onunla düşmən olmaq üçün ermənilərin nə kimi əsasları var idi? Bəlkə, bu diyarin iqtisadi həyatın-

da müsəlmanların lider rolunda olması, onların iqtisadi üstünlüyü, dənizdən-dənizə Böyük Ermənistanın qurulmasına mane olmaq cəhdləri? Qətiyyəyən yox. Erməni xalqı çoxdan bəridir ki, rus çarlarının xüsusi fərmanından istifadə edirdi. Bu, başa düşülən idi. Müsəlman Şərqi üzərinə hücumə keçərkən çarizm, erməniləri öz təbii müttəfiqləri olaraq görürdü. Rus himayəsi altında ermənilər iqtisadi cəhətdən böyüyür, mədəni baxımdan möhkəmlənir, təşkilatlanırdılar. Özlərini kifayət qədər güclü hiss etdikdə, daşnaksaqanlar nəzərlərini Türkiyə Ermənistanına çevirdilər və Türkiyə ermənilərinin müstəqilliyinə nail olmaq məqsədi ilə onlara aktiv bir şəkildə kömək etməyə başladılar. Avropa dövlətləri “xristian əhalinin qorunması” bəhanəsi ilə Türkiyənin daxili işlərinə qarışdığından, ermənilər öz məqsədlərinə əsaslıqla çatırdılar. Türklərə qarşı bu zəmində yaranan əsaslıqla münasibət, türklərlə eyni xalqı təşkil edən Zaqafqaziya müsəlmanlarına da şamil edildi. İrəvan, Gəncə xanlıqlarının və digər xanlıqların Rusiya İmperiyasına birləşdirilməsindən sonra, Zaqafqaziya müsəlmanları siyasi səbəblərdən bərabərhüquqlu vətəndaş statusu qazanma bilməmişdilər. Müsəlmanlara təbii edilən hüquqi məhdudiyyətlər çox yaxşı məlumdur və bu barədə geniş danışımağa dəyməz. Digər tərəfdən, müsəlmanlar arasında maariflənmənin yayılması da mümkün olan bütün vasitələrlə əngəllənirdi. Müsəlmanlar arasında hər cür təşkilatlanma, hətta maarifçilik fəaliyyəti cəhdləri separatizm və pənislamizm təzahürələri kimi qiymətləndirirdi ki, həmin o daşnaksaqanların bu işdə rolu ə deyildi. İqtisadi cəhətdən zəif, sıxışdırılmış, ikinci sort vətəndaş olan və kafi dərəcədə intellektual gücə də malik olmayan Zaqafqaziya müsəlmanları, bu diyarin həyatında heç bir rol oynamırdılar və ermənilərin Böyük Ermənistan qurmaq xülyasını həyata keçirmək cəhdlərinə, istəsələr belə, mane ola bilməzdilər.

Türkiyənin, Avropa müharibəsində iştirak etmək qərarını daşnaksaqanlar öz xülyalarını yaxın vaxtda həyata keçirmək fürsəti kimi qiymətləndirirdilər. Fəqət Böyük Ermənistanın yaradılması üçün, etnik baxımdan “təmiz” bir ərazinin yaradılması lazım idi. Və böyləliklə, əvvəlcə Qars şəhərində və vilayətində, sonra rusların Anadolu torpaqlarının dərinliklərinə doğru irəliləməsi ilə Türkiyənin digər yerlərində də müsəlman əhaliyə zülmərlər başladı. Ermənilərin Ərzincan, Ərzurum, Qars və digər yerlərdə törətdikləri, bu yerlərə doğru hərəkət edən türk əsgərlərinin şahid olduqları vəhşiliklərə baxaraq, bu zülmərin xarakterini və ölçüsünü haqqında bir təsəvvürə malik olmaq mümkündür.

Rus ordusunun çəkilməsi ilə ermənilərin ayaqları altından torpaq qaçdıqda, daşnaksaqanların Zaqafqaziya müsəlmanları barəsindəki siyasətini nəzərdən keçirəcəkləri, onlarla mehriban qonşuluq əlaqələri yaratmağa çalışacağıları gözlənilə bilirdi. Bunun yerinə, onlar, əvvəlki siyasətlərini davam etdirirlər. Ruslar gəlir, fəqət ingilislər əl uzatsan çatacaq məsəfədədir. Erməni hərbi birlikləri cəbhəyə getmək yerinə, İrəvan quberniyasının sərhədlərində qalır və yüzlərcə müsəlman kəndini top atəşləri ilə dağıdır. Yeri gəlmişkən, zorla boşaldılan ərazilərə qaçqın ermənilər yerləşdirilir. Böyük bir uyezd olan Sürməli uyezdi müsəlmanlardan təmizlənir. Naxçıvan şəhəri dağıdılır. Bakı şəhərində, öz dəhşətinə görə bu günə qədər məlum olanların hamısını geridə qoyan, böyük bir müsəlman qırğını baş verir. Partiya mənsubiyyətinə və sosial vəziyyətinə fərq qoyulmadan 6 mindən çox müsəlman öldürülür, uşaqlar və qadınlar qətl edilir, bütöv məhəllələr yandırılır. Şamaxı uyezində “cazalandırıcı” dəstələr göndərilir, Şamaxı şəhəri və onlarla kənd oddan və qılncından keçirilir, əhalisi qırılır. Eyni zorakılıqlar Bakı quberniyasının başqa yerlərində də baş verir. Bütün bunlarla eyni vaxtda, daşnaksaqanlar dünyanın hər yerinə ermənilərin müsəlmanlar tərəfindən qətl edildikləri barədə teleqramlar göndərir. Hətta son anda, cənab Gegeçqori və Ko ucbatından öz hərbi qüvvələrini yaratmağa imkan tapmayan Zaqafqaziya müsəlmanlarının müdafiəsinə onları qardaşları olan türklər gəldikdə belə, daşnaksaqanlar çiliğin bir korluğu, heç cürə sakitləşə bilmirdilər. Hələ onu demirik ki, Azərbaycanı öz paytaxtından – Bakıdan məhrum etmək üçün əllərindən gələni etmişdilər. Azərbaycana məxsus olduğu ermənilərin heç bir siyasi xadimi tərəfindən şübhə altına alınmayan torpaqlarda “Qarabağ (Şuşa) Respublikası”nı qurur, Azərbaycanın mübahisə predmeti olmayan digər torpaqlarına qarşı da iddialər irəli sürür və bu iddialərin bəzi əməli işləri möhkəmləndirirdilər. Silah gəzdirməyə gücü çatan ermənilər səfərbər edilər və müəyyəyən məntəqələrdə toplaşırdılar ki, türklər Bakı önlərində müvəf-

fəqiyyəyət qazanma bilməsələr, müsəlman əhalinin üstünə hücumə keçsinlər.

Daşnaksaqanların əsas iddia obyektini olan Bakını itirdikləri və qədim müsəlman xanlığının mərkəzi olan İrəvan şəhərinin – müsəlmanlardan tamamilə “təmizlənməmişdir” – ürək ağrısı ilə ermənilərə güzəştə gedildiyi indiki vaxtda, daşnaksaqanlar – onlar üçün nə qədər çətin olsa da – Zaqafqaziya müsəlmanları ilə düşmənçiliklərini unutmaları, müsəlmanlarla mehriban qonşuluq əlaqələri yaratmağa çalışmaları, iki qonşu xalq arasında narazılığa səbəb ola biləcək bütün hərəkətlərdən uzaq durmalarıdır. Bu iki xalqın bir çox ortaq marağı var və son vaxtların kədərlili hadisələrinin açdığı yarıları sağaltmaq üçün hər ikisi də xeyli şey göstərməlidir.

T. M.

YERİNİ BULMUŞ
ARZULAR

Əvət, bu gün Azərbaycan sərbəst, fəqət fikrən və ruhən türk olaraq sərbəst bulur.

1811 sənətinə qədər müstəqil yaşamaqda olan Bakı, Şirvan, Qarabağ, Şəki, Gəncə, İrəvan xanlıqları artıq şimaldan cənuba tərəf irəliləməkdə olan rusların əsəkirli-istilakarənəsi [istilacı orduları] qarşısında bir-bir-sürqət etməyə başlayırdılar. Təkrar Bakını indi düşmən-lərindən xilas etmək üçün türklüyün hamiyəzəmi [ən böyük himayəçisi] bulunan və yeganə müstəqil yaşayan Osmanlı qardaşlarımız bu gün qardaşlıq əlini biz Azərbaycandan türklərinə uzatmışlardır. Yenə Azərbaycanın sərbəst fikrili qəhrəman övladları əslirərcə bundan əvvəl açılmış tarixlərinin səhifələrinə təkrar bir qaç dəna şan və şəərə səhifələri əlavə etmək uğrunda çalışırlar. Bu münasibətlə “Azərbaycan” qəzetəsi qərelərinə [oxucularına] Azərbaycandan türklərinin kəndi istiqlalıyyətəli uğrunda keçmişdə nə qədər fədakarlıq ibraz etmiş [göstərmiş] olduqlarını göstərən bir qaç tarixi misal ərz etməyi münasib gördüm.

1721 sənəsinə qədər həməən sükunət içərisində yaşamada olan Qafqaziyaya ilk itxial qığılcımları bu vaxtlarda Dağıstanın bəyi bulunan Davudun İrən şahına qarşı qiyam etməsi ilə atılmış oldu. Zira mumaileh [adı çəkilməmiş] o vaxtlar İrana tabe bulunan Şamaxı xanlığına girməsi və orada tələf etdiyi bir çoxları arasında rus tacirlərindən də bir çoxunu tələf etmişdi. Bundan son dərəcə qorxuya və həyəcəyə düşmüş olan şah, Rusiya çarı bulunan Petronun şiddəti-qeyzini təskinə [qəzəbinin şiddətini azaltmağa] çalışaraq, kəndisinə bir çox hədiyyə və imtiyazlar vermişdi. Böyləcə, xarici düşməndən kəndisini saxlaya bilmişsə də, fəqət İrənin daxili bir qaç sənələr ehtirasat əlovlarına qarışmışdı. 1722 sənələrində, İrən taxtının qəsibi bulunan [İrən taxtını qəsb edən] Şah Hüseynin taxtından süqutuna və məşru [qanuni] olan haqqı-hökmdarisini [hökmədarlıq haqqını] istirdad etməsində [geri almasında] Təhmasibi-Saniyə [II Təhmasibə] müavinəti-feiliyyədə [əməli yardımında] bulunmağı vəsilə ittixəz edərək [bəhanə göstərərək], Dəli Petro kəndi əsəkirini [əsgərlərini] Terek vadilərinə və Dağıstanı sövq etmişdi. Bu səyadə İrən taxtına cülus etməsi olan Şah Təhmasib mülkəfat olaraq Dərbənd və Bakı şəhərlərini, Xəzər dənizi sahillərindəki bütün əraziyi-aidəsi ilə [əlaqədar ərazilərlə] ilk dəfə və əbədi olaraq Dəli Petronun təhti-idarəsində [hakimiyəti altına] tərk edirdi. Bu o qədər ağılsızcasına və xaininə bir hərəkət idi ki, şah kəndisi dəxi bunun fərqinə vardı, fəqət artıq iş olub bitmişdi. Şahın bu hərəkəti İrən və xüsusilə Bakı və Dərbənd şəhərləri əhalisini son dərəcə hiddətləndirmişdi. Bu arada İrən sərdarı bulunan Nadir Əfsarı bir səfər əsnasında əhali və əsəkir [əsgərlər] hökmədarlığa ittixab etmişlər [seçmişlər] və bir müharibə sonunda 1735-də Gəncədə yarılan bir müahidə müvədicinə [səzişə uyğun olaraq] Rusiya Bakıdan və Dərbənddən sərfinəzər edirdi [vaz keçirdi]. Bu hal bir qədər davam etdi. Fəqət 1795-də Gürcüstanı ıranlılardan xilas etmək üçün göndərilən Rusiya əsəkirini bir tərəfdən Tiflisə girir və digər tərəfdən general Zubov Xəzər dənizi sahilləri ilə və general Bulqakov isə dağ yolları ilə Dərbəndə tərəf irəliləyirdi. Təbii idi ki, kiçik Dərbənd şəhəri kəndi başına rusları dəf etməmərəyəcəkdə. Şəhər az sürən, fəqət qəhrəmananə bir müdafiədən sonra süqut etdi. Bunu mütəəqib də [bunun ardınca da] Quba və Bakı qalaları işğal olundu. Sonralar Bakı, Gəncə, Şəki, Qarabağ və Şirvan xanlıqları 1803-1806 sənələri zərfində mütəəddid dəfələr [bir neçə dəfə] ruslara qarşı qiyam ilə təkrar istiqlalıyyətəli istirdad

etməyə [geri almağa] qalxımışlarsa da, fəqət pək qanlı qarışma dövrləri keçirdikdən sonra, nəticədə nisbət qəbul edəmmərəyəcək dərəcədə qüvvətli olan rus əsgərləri tərəfindən şiddətlərlə yatışdırılmışdı. Fəqət pək zahiri olan bu əsəyiş çox sürmədi. Rusların məmləkətlərinə gəlib yerləşmələrinin [i] çəkəmmərəyən Qafqaziyanın cəngavər oğulları kəndi hürriyyətlərini məmləkətlərini yük-sək səhifələrində [dağ zirvələrində] mühafizə etməyə qərar vermişlər və oralarına çəkilərək fürsət bəkləyirdilər. Bu aralıq bir az sükunət olmuş [sükunət tapmış] Qafqaziya 1808 sənələrində Rusiya ilə Türkiyə arasında bağlanan müharibə deləyisilə təkrar ittixial atəşləri içərisində yanırı. Xüsusilə o zaman ruslardan qeyri-məmmununu mütəəhyic [qeyri-məmmun və həyəcənlənmiş] bulunan Qarabağ mahalında əsəyiş pozulmamasına diqqət etmək rusların ən müqtədir və ən atəşin bir əsgəri olan kapitan Kotlyarevskinin yədi-iqtidarına [müqtədər əlinə] buraxılmışdı. Mumaileh [adı çəkilməmiş] ittixəz etdiyi tədəbiri-şədidə [gördüyü sərt tədbirlər] sayəsində sükunətin mühafizəsində bir qədər müvəfəq oldusa da, fəqət 1811-də birdən-birə Qarabağın hər guşəsini şuriş və qələyan [qovğa və qalmaqal] bürüdü. Bu isə bu dəfə mərəlay [polkovnik] rütbəsi əlmis olan Kotlyarevskinin hiddətini mövcib [hiddətində səbəb] olduğundan, insanıyyəyə müğayir [zidd] pək qanlı və vəhşi bir surətdə bu qiyamı yatışdırdı. Qafqaziya müsəlmanları kəndilərinin pək ziyadə qüvvətli olan ruslara bu qədər sənə qarışma nəticəsində büsbütün yorğun düşmüşlər və məmləkət də başdan-başqa bir xarəbazar halına gəlmişdi.

İştə bu işəyanlar, bu qiyamlar və Qafqaziya xanlıqlarının, bəyliliklərinin hər bir fürsətdən istifadə edərək qələyanları bu yerlərin heç bir vaxt tamamilə bir rus məmləkəti olmağı müstəqil [uyğun] olmadığını sərhətən [açıqca] göstərmişdir. Əhali heç bir vaxt ruslara tərəfdar olammasız bir haləti-ruhiyyətdə buluna gəlmişlərdir. Demək Qafqaziya müsəlmanlarının bu vaxta qədər sükut etmələri yalnız rusların keçmişdə kəndilərinə qarşı istemal etdikləri şiddət və vəhşətələri tamamilə unutmadıqlarından irəli gəlir. Fəqət şimdiki artıq səbiq Rusiyanın sövkət və əzəmətindən əsər belə qalmamış. Şimdiki artıq daimi bir şiddət və təzyiq səbəbilə qəblərinin ən dərin, ən müqəddəs guşələrində oxşayaraq bəslədikləri milliyyəyət hislərini pək yüksəkədən coşqun və daşqın fəryadlarla ələmə qarşı söyləməyə imkan bulmuşlardır. İştə bu haləti-ruhiyyəyə ilə yaşamada olduqlarından və bu dəfə İrənin artıq süqut etmək üzrə bulunduğunu gördüklərindən, nöqtəyi-tavəccöhləri yalnız Boğazlarda, İstanbulda bulunurdu. Bu gün Osmanlı türklərinin Qafqaziya gəlib çıxmaları Azərbaycan türkləri arasında bu qədər çiliğin, bu qədər dərin sevinclər qaldırdığı dəxi işbu haləti-ruhiyyəyinin nəticəsidir. Əcnəbi, xüsusilə Tiflisdə nəşr olunan məlum dəvair [dəirələrin] qəzetələrinin ara-sıra bizim türkləri qarışcasına qəbul etdiyimizdən, bilməəm kimlərə qarşı sanki xəyanət və nankorluq etmiş olduğumuzu irəliyə sürərək, üzərimizə körpürəkədən cirkəblər yazdırmaqdadırlar. Bunlar öylə kütəhbin [bəsrətsiz] və biçərələrdirlər ki, bura türklərinin tarixi-mazilərinə [keçmiş tarixlərinə] nəzər-diqqətdən keçirmədən qələm yürütməkdədirlər. Böylərinə cavab verməyə belə təəəzüz etməyiz. Onlar yalnız burada təqərrür etmiş [qararlaşmış] halı-həyəyət çəkəmmədiklərləndən, hiddətlənərək sara [epilepsiya] xəstəliyənə düşər olanlar misali kəndilərinə ələmə qarşı büsbütün güllünc bir vəziyyəyə qoyduqlarından, hallarına acırız. Bunlar bizi əsrlərdən bəri göz yaşları ilə bəklədiyimiz qan və din qardaşlarımız olan türkləri – hissən belə olsun [hissi cəhətdən olsa belə] – qarış namına yaxşı bir surətdə qəbul etmiş olduğumuzla ittixam etməməlidirlər. Zira onlar bizzən ruhüləqəmm [qəmmədaşlıq ruhu], hissıyət-i-millıyyəyə [milli hislərə], hasilı, təbiətə müğayir ağılsızcasına bir fədakarlıqda bulunmaqlığımızı istəyirlər ki, bu, iqtidarımızın fəvqündə olduğundan bunu yapammayız.

Abidin

Qəzetəməz bu gündən Bakıya köçdüyünə binaən hər bir siparişat [sifarişlər] üçün bundan sonra bu ünvana müraciət etməli: Bakü, “Azərbaycan” qəzetəsi idarəsi.

İdarədən

TRANSLİTERASİYA İLƏ BAĞLI QEYD VƏ ŞƏRHİLƏR

“Azərbaycan” qəzetinin 4-cü nömrəsi, bir səhifəsi Azərbaycan, üç səhifəsi rus dilində olmaqla, cəmi 4 səhifə həcmində çap edilmişdir. Burada, Azərbaycan dilində çapa gedən səhifənin transliterasiyası və rusdilli səhifələrin tərcüməsi təqdim olunur. Rusdilli səhifələrdəki bəzi materiallar (əlanlar, 27, 29 və 30 iyul 1918-ci il tarixli Hökumət qəraradları) daha sonra qəzetin Azərbaycan dilində çap edilən versiyasının müxtəlif nömrələrinə daxil edildiyindən, bu nömrədən çıxarıldı.

səh. 27. Qəzetin nəşr tarixi səhvən “7 zilhicca” kimi getmişdir, “18 zilhicca” olmalıdır. “Dərc olunan bəzə qəzetə iadə edilməz.” (Çap edilməyən materiallar qaytarılmır.) Qəzetdə səhən belə getmişdir: “Dərc olunmayan övraq dərc olunmaz.”

Maarif Nəzarətindən

səh. 27. “Keçmişdə Bakı Fəhlə Vəkilləri Şurasının...”: burada söhbət Bakı Sovetindən (Bakı Fəhlə Deputatları Soveti) gedir.

“...Bakıda Parapet yanındakı mətbəəxananı...”: burada söhbət Orucov Qardaşları mətbəəxanasından gedir. Bakı Soveti, “milliləşdirmək” adı altında mətbəəni bağlamışdır.

Bakının alınması haqqında

səh. 28. “Firsətdən istifadə etməyə çalışan 50 müsəlman, Ali komanda heyətinin əmri ilə...”: Türk Ordusu komandanlığı nəzərdə tutulur.

səh. 29. “Qars” və “Ərdahan” kanoner qayıqları Rusiya İmperiyasının Xəzər donanmasını gücləndirmək məqsədi ilə 1909-cu ildə Sankt-Peterburqda inşa edilmiş, 1911-ci ildə Xəzər dənizinə gətirilmişdir. Bu gəmilər 1919-cu ilin avqustundan Azərbaycan

Cümhuriyyətinin hərbi dəniz donanmasının tərkibinə daxil edilmişdir. Bolşevik işğalından sonra adları dəyişdirilən gəmilər Sovet donanmasında xidmətə davam etmişdir. Qayıqlara “Qars” və “Ərdahan” adlarının verilməsinə gəldikdə isə, qeyd etmək lazımdır ki, Qars və Ərdahan vilayətləri 1878-ci ildə Rusiya İmperiyası tərəfindən işğal edilmiş və 1918-ci ilə qədər bu dövlətin tərkibində qalmışdır.

Bakıda vəziyyət

səh. 29. “...Ali komandanlığın tapşırığı ilə...”: Türk Ordusu komandanlığı nəzərdə tutulur. Qəzetdə “F. İlyuşkin” kimi verilən şəxs bir müddət müvəqqəti olaraq Bakı Bələdiyyə İdarəsinin sədri vəzifəsini icra edən Pyotr Fyodoroviç İlyuşkin olmalıdır.

səh. 30. “Xəzər donanmasının komandiri...”: Rusiyanın Xəzər dənizindəki hərbi donanması nəzərdə tutulur.

Bakının alınması Tiflis mətbuatında

səh. 30. “İfrat sol partiyaların orqanları olan “Trudovoye znanya” (sosialist inqiləbçilər) və “Borba” (sosial-demokratlar)...”: burada müvafiq olaraq Rusiya Sosialist İnqiləbçilər Partiyası və Rusiya Sosial-Demokrat Fəhlə Partiyası nəzərdə tutulur.

Türkiyədə

səh. 33. “...Gürcüstan üçün Almaniya şahzadəsi və Ermənistan üçün Avstriya Böyük Hersoqu ən yaxşı qəyyımlar ola bilər...”: Burada söhbət müvafiq olaraq Almaniya

vəliəhd şahzadəsi Fridrix Vilhelmdən və Avstriya-Macaristan Böyük Hersoqu Peter Ferdinandan gedir.

“Tripoli, Kirenaika və Dodekanes Sultana qaytarılmadan...”: söhbət Osmanlı sultanı VI Məhməddən gedir.

“Müttəfiqlərimiz eyni qayda ilə adlarını...”: Söhbət Dodekanes arxipelaqından gedir.

Krimda

səh. 33. “Keçmiş Dövlət Duması üzvünün sədrliyi ilə yeni bir Nazirliyin qurulması ehtimal edilir...”: Burada söhbət, keçmiş Dövlət Duması üzvü Solomon Samoylovici Krımın sədrliyi altında qurulacaq İkinci Krım Regional Hökumətindən gedir.

səh. 33-34. “...Kırım Nazirliyi tam həyətə hakimiyyətdən çəkilir... Simferopolda Krım hökumətinin nümayəndələri ilə...”: hər iki cümlədə Birinci Krım Regional Hökuməti nəzərdə tutulur.

Türküstanda

səh. 34. “...hətta Buxara əmiri belə...”: Burada söhbət sonuncu Buxara əmiri Seyid Alim xandan gedir.

Yerini bulmuş arzular

səh. 37. “1721 sənəsinə qədər həməən sükunət içərisində yaşamada olan Qafqaziya ilk ittixial qığılcımları bu vaxtlarda Dağıstanın bəyi bulunan Davudun İrən şahına qarşı qiyam etməsi ilə...”: “1721” yerinə qəzetədə səhvən “1712” getmişdir. Burada Səfəvi şahı Sultan Hüseyn nəzərdə tutulur.